

Relacions de mestratge i amiatat entre intel·lectuals i eclesiàstics del segle xx

Albert Manent

Poeta, memorialista, crític i historiador de la cultura

AQUESTES NOTES NO PRETENEN ALTRA COSA QUE POSAR L'ACCENT EN AQUESTA FRUCTÍFICA RELACIÓ, aportar-hi alguns materials escrits i alguna referència oral. Són elements perquè un investigador, quan s'escaigui, en faci un treball més complet.

El patriarca Josep Torras i Bages. El devotíssim Joaquim Ruyra. Maragall poc clerical

Al voltant del 1900 l'Acadèmia de Llengua Catalana, també coneguda per l'Acadèmia Catalanista, vinculada a la Congregació Mariana dels jesuïtes, aplegava futures personalitats de les lletres i de la política: Josep Carner, Jaume Bofill i Mates, Josep M. López-Picó, Josep Puig i Cadafalch, Lluís Nicolau d'Olwer, etc. I cada quinze dies —segons explicava Bofill— el bisbe Torras els donava una conferència glossant un capítol de la seva *La tradició catalana*, que tant influí, d'entrada, en aquells joves. Bofill defineix el bisbe com a patriarca de Catalunya, que «presideix el gran alçament de la nostra Renaixença» i el considera una mena de nou abat Oliba. I hi afegeix que el pròleg de *La tradició catalana* «fa de la pàtria catalana un tribut de latria». Bofill explica després que, en acabar la conferència, acompanyaven Torras i Bages a casa seva. Recordem que probablement era l'únic

bisbe català amb el qual podien parlar obertament aquells joves intel·lectuals. El carteiig entre Torras i Bofill és sobretot per a agrair-li els llibres de versos que li envia.

La relació amb Carner també fou molt amical i devota. El 1900 el poeta dedicà a *La Creu del Montseny* un poema al bisbe. Des d'aquell any Torras era consiliari de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, que publicava el butlletí *Montserrat*, que *de facto* dirigia Carner. I el 1907 el poeta anuncià al bisbe que sortiria una nova revista literària, potser *La Catalunya*, i Torras li respongué «que Déu la beneeixi perquè no sigui purament un goig estètic per al públic sinó un estímul d'elevació dels esperits». El 1904 la revista *Catalunya*, que dirigia Carner, havia dedicat part d'un número a la figura de Torras i Bages. I en morir el bisbe, el 1916, Carner li adreçà el poema *La deixa*:

«Oh Pare i Mestre, que te n'has anat
pels camins de l'eternitat!
[...]
Oh Catalunya, camp ara mateix sembrat,
navili nou, a dins el port lligat,
casal encara moll, tot just embanderat,
infant al caire de la humanitat,
infant tot sol i adormissat...
sigues en pau, que Ell t'ha senyat.»

Joaquim Ruyra era molt franciscà i el lema d'algunes de les seves obres fou la invocació: «Ave Maria Puríssima». L'escriptor sovint baixava a l'església de Pompeia, a la Diagonal, des del seu domicili de Gràcia per veure-hi, sobretot, el pare Rupert Maria de Manresa. A les poques cartes que es conserven amb el frare hi ha expansions d'amistat: «Benvolgut i enyorat amic». O en una altra Ruyra diu a Rupert: «Déu sap quant l'estimo, quant l'admiro i quant l'enyoro». D'altra banda, la relació de Ruyra amb el jesuïta Ignasi Casanovas fou més aviat literària.

Joan Maragall, pel seu tarannà crític i el seu visionarisme místic, tenia poques amistats clericals. Considerava Torras un patriarca i les

Foren Rupert Maria de Manresa i Miquel d'Esplugues els dos caputxins que més es destacaren en la relació amb els intel·lectuals.

cartes amb el bisbe, tot i les referències a la joia de Nadal i de Pasqua, no són confidents sinó més aviat de respecte. Les epístoles amb l'influent Ignasi Casanovas són més càlides, amb anotacions religioses, però es tracta d'una relació més aviat esporàdica, tot i que el jesuïta fou qui censurà, per ordre de Prat de la Riba, el famós article *La iglésia cremada*.

La influència dels caputxins i el franciscanisme

A les *Memòries*, Josep Maria de Sagarra escriu que es posà de moda l'esperit franciscà i «la literatura s'hi deixà anar golosament: Carner, Bofill i Mates i la joventut poètica que es remenava sota les ales de Prat de la Riba, varen declarar-se clients dels caputxins». El mateix Sagarra hi afegeix que, ultra converses amb àcrates o republicans, «no defugia assentades denses amb eclesiàstics com el jesuïta Ignasi Casanovas o com el caputxí fra Rupert Maria de Manresa».

Foren Rupert Maria de Manresa i Miquel d'Esplugues els dos caputxins que més es destacaren en la relació amb els intel·lectuals. Tots dos van tenir càrrecs a l'orde i foren perseguits per catalanistes durant la dictadura de Primo de Rivera. Les cartes de Carner, publicades, com les de Bofill, per Valentí Serra de Manresa, arriben, de vegades a l'extrema confidència. Així Carner diu a Rupert: «Vull explicar-li perquè vostè m'aconselli en qüestió de la meua solteria». El 1906 li precisa que no s'havia enamorat de ningú, però que li manca la gràcia femenina, tot i que «no sento necessitat sensual de la dona». I encara es planyia: «Quan vindrà el dia que jo ensenyi davant de vostè els gestos i cadències d'una declaració amorosa». No és estrany, doncs, que el mateix 1906 el canonge Costa i Llobera escrivís: «El pare Rupert Maria de Manresa que tracta en Carner com un filllet predilecte».

Rupert no era un literat, però sí un pensador i un home d'acció. Havia estat la persona de confiança del cardenal Rampolla, secretari d'Estat del Vaticà, i s'endinsà en traduccions bíbliques al castellà i escriví sobre matèries pietoses. Protector de Carner, li recensionà els *Sonets* i *Els fruits saborosos*. Carner li dedicà així *La malvestat d'Oriana*: «Al pare Rupert, mestre de l'elegància verbal» i encara, en *El verger de les galanies*, el qualificà de «l'esperit del qual viuen totes les roses». Recordem que el 1908 Carner havia publicat la versió de *I Fioretti* de sant Francesc en català, amb pròleg de fra Rupert.

Jaume Bofill i Mates entrà de ple en el franciscanisme i publicà dos opuscles significatius: *Notes sobre l'esperit de Sant Francesc* (1927) i *L'afalac franciscà* (1928). El seu profund esperit religiós provocava que curiosament li encarreguessin conferències quaresmals perquè havia arribat a fer una mena de teoria del franciscanisme. No oblidem, des d'una altra perspectiva, que el pare Casanovas li aportà elements per a les oposicions a una càtedra d'ètica que Bofill no guanyà.

Recordem també que a *La muntanya d'ametistes*, Bofill («Guerau de Liost») dedicà un poema a Rupert Maria de Manresa:

«Oh vós que sou un místic devot de la bellesa
i que sentiü amb l'ànima del pare Sant Francesc
i ameu dels circumloquis l'urbana esplendidesa
i sou un metafísic, subtil cavalleresc!»

I la dedicatòria de *La Muntanya d'ametistes*, signant Jaquetus (forma amical de Jaume), diu: «Al dilecte pare Rupert, area de puríssims col·loquis confidencials». Tant Rupert com Miquel d'Esplugues convidaven a dinar o sopar tant Cambó, que els distingia a tots dos, com algun dels joves escriptors. Com ha explicat Valentí Serra, aquesta actuació profana, *mondaine*, provocà que alguns frares joves, molt observants, critiquessin l'actitud per a ells massa poc franciscana d'ambdós frares intel·lectuals.

A part de Carner i Bofill, altres escriptors del Nou-cents tenien molta relació amb els caputxins. Riba parlava de vegades del pare Miquel, tot i la seva fredor religiosa d'abans del 1936. Foix anava

Riba explica que el 1938 va tenir a Suïssa una “conversa de foc” amb el canonge Carles Cardó, que hi vivia exiliat.

sovint al convent de Sarrià i un dia es trobà amb Ventura Gassol, un altre assidu dels caputxins, a la vorera d'un torrent meditant si s'havia de fer frare o casar-se. Marià Manent era devot de Miquel d'Esplugues fins al punt que el caputxí, en una dedicatòria d'un llibre, escriví que li volia fer la biografia. Recordem que el 1936, quan els de la FAI assaltaren el convent de Sarrià, van ésser Foix i Maurici Serrahima els qui hi dugueren un camió que salvà així part de papers i de la biblioteca. A la mateixa biblioteca hi havia la de Carner, amb papers seus, que el poeta havia lliurat al pare Miquel, llavors guardià (superior) del convent quan Carner el 1921 havia marxat a exercir de cònsol a Gènova. La correspondència Carner-Esplugues és plena de confidències, facècies i prec. Li demana, per exemple, que influeixi perquè Cambó el nomeni subdirector de *La Veu de Catalunya* o que, més tard, miri que no l'enviïn com a cònsol a Costa Rica, un racó de món.

Miquel d'Esplugues havia fet de bo perquè Bofill i Mates es casés en segones núpcies amb Montserrat Quadras, sarrianenca. Confià a Carner el festeig de la parella i deia que a Bofill «a cada instant se'l veia més beatament enamorat». D'altra banda, Esplugues passava dies de vacances a Rosquelles, la casa pairal de Bofill a Viladrau i no dubto que contribuí al retorn d'aquest a la Lliga Catalana. També Riba m'havia explicat que quan Joan Crexells es moria l'assistí Miquel d'Esplugues i en adonar-se de la seva poca sintonia religiosa va afirmar que Déu no demanaria a un agnòstic de bona fe més comptes que a un catòlic practicant. A la correspondència entre Carner i el pare Miquel d'Esplugues el qual, per exemple, anomenava «sant amic egregi», es veu que el poeta rebia proves dels llibres del caputxí perquè les revisés. Cal destacar com a símptoma d'amistat confidencial algun dels poemes, inèdits fins que fa poc es publicaren a l'epistolari de Josep Carner. Per exemple:

«Oh reverend pare Miquel d'Espluges
 a la ciutat les ànimes porugues
 o fan cues o amb rostres esverats
 senten creuar-se el foc dels sindicats.»
 «Vós a la vostra cel·la no us hi manca
 ni pau, ni llibres, ni cortina blanca.
 Podeu en un dolç èxtasi gaudir
 tot l'or del nostre hivern barceloní
 i els capaltards de pures violetes.
 Voldríeu dar recers a dos poetes?
 Si poguéssis ésser qualsevol dilluns,
 vós i Guerau i el qui us escriu, tots junts.»

Quan el 1934 morí Miquel d'Espluges, Carner li dedicà un article a *Criterion* on asseverà: «Llevat dels seus fills en religió, sóc el qui més que ningú d'altre ha perdut el pare Miquel».

Altres literats i clergues noucentistes

Trasbalsat per l'exili, Riba retornà a la seva ànima «com a una pàtria antiga» i va tenir lloc la «conversió» d'un cristià fins aleshores fred, que apreciava la fe de la seva muller, Clementina. Escrivint les *Elegies* explicà el retorn espiritual i escriví sobre la seva experiència: «Com podria ésser absurd que la qualifiqués d'humanística, si el seu caràcter de religiosa, que no he vacil·lat a atribuir-li, cobreix ja en principi més acompliment?» En una carta a P. Crusat, Riba explica que el 1938 va tenir a Suïssa una «conversa de foc» amb el canonge Carles Cardó, que hi vivia exiliat. Fou l'inici d'una represa d'amistat, que venia d'abans, però que, escrivint les *Elegies*, Riba hi posa tota la passió perquè el prevere il·lustrat el guiés en la nova i autèntica via espiritual que havia encetat. Tenim quatre cartes del 1942, que vaig publicar, i que expressen obertament aquesta conversió quan Riba hi planteja qüestions teològiques sobre la Gràcia, la inserció de Déu en la història, la relació de tu a tu amb l'Absolut... Cardó l'orienta no sols espiritualment i refan una íntima amistat.

Montserrat ben aviat es convertí
en un fogar de cultura i de relació
amb els intel·lectuals.

Cardó es relacionà abans de la Guerra Civil amb intel·lectuals com Sagarra o Carner i tenia una especial amistat amb Ventura Gassol, amb qui, tot i la diferència d'edat, havia coincidit al seminari de Tarragona. A la miscel·lània, dedicada al canonge, Gassol hi publicà un sonet, *Al meu mestre Carles Cardó*, que acaba així:

«Si el cel que la meva ànima somia
comença ací, ¿com no hi enyoraria
un primer port de pau i llibertat?
Ombra clement, que aquest perfum que exhales
de terra nostra, me'n dom les ales
i em faci atènyer amb tu l'Eternitat.»

El biblista, pedagog i filòsof Frederic Clascar era membre de l'Institut d'Estudis Catalans i ben relacionat amb escriptors noucentistes, començant per Pompeu Fabra. Per això, quan morí el 1919, l'endemà a *La Veu de Catalunya* hi havia articles elogiosos i melangiosos de Josep Carner i Jaume Bofill i Mates. Nicolau d'Olwer no trigà a dedicar-li una semblança i Eugeni d'Ors, un any més tard, s'afegí des de Madrid al cor de lloances.

Josep Miquel i Macaya, el filòsof que deixà a Vic una biblioteca de més de vint mil volums, tractà molt Cardó i Ignasi Casanovas, i dedicà dos opuscles a les figures de Lluís Carreras i del carmelita Bartomeu Xiberta.

Mossèn Higiní Anglès, el musicòleg de fama internacional que visqué tants anys a Roma, em va explicar que en ple Pirineu, quan Gassol, amb el qual recollia materials per a l'*Obra del Cançoner Popular*, li va dir que deixava el seminari, va tenir la temptació de fer-lo anar barranc avall, per la indignació que sentia.

Mossèn Manuel Trens, tan vinculat a la litúrgia i a l'art, es relacio-

nava amb escriptors del moment i de jove va traduir, amb pseudònim, un fragment de Joyce, a la revista vilafranquina d'avantguarda *Helix*.

Apunt sobre la postguerra

Montserrat ben aviat es convertí també en un fogar de cultura, reprenent la tradició d'abans, i de relació amb els intel·lectuals. L'abat Escarré no es pot dir que tingués correspondència molt personal amb escriptors. Però per a Riba i Foix o Vicens i Vives i Espriu fou un gran referent. El 1957 es publicà la *Corona literària oferta a la Mare de Déu de Montserrat*, amb uns cent trenta col·laboradors. I n'hi figuren d'agnòstics com Agustí Bartra, Ferran Canyameres, Maria Aurèlia Capmany, Jordi Pere Cerdà, Salvador Espriu, Joan Fuster, Domènec Guansé o Sebastià Juan Arbó.

Des del 1959 l'edició de la revista *Serra d'Or* fou una aposta fonamental per a la cultura catalana, ja que era l'única tribuna on podien coincidir estètiques, ideologies i creences diverses sota la protecció de Montserrat, que exercia novament una suplència, ja que el règim no permetia cap més revista. En aquest context dos monjos van tenir una correspondència amical, tan literària com espiritual, amb escriptors. Maur M. Boix ho va fer amb Carles Riba i Salvador Espriu, i Jordi Pinell amb Josep Carner i Agustí Bartra.

L'historiador i monjo Hilari Ragner, amb la història d'Unió Democràtica, ben aviat fou considerat un bon investigador de la nostra història recent, per exemple de la Guerra Civil.

Un capítol decisiu per a la llengua, la història i la literatura catalana han estat —i són— les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, un gran altaveu de la nostra cultura, on tothom ha trobat acolliment. La figura central, el director des de fa quaranta anys, de l'editorial, és el monjo i rellevant erudit Josep Massot i Muntaner. Personalment les seves relacions amb mestres intel·lectuals, com Jordi Rubió o Ramon Aramon, han estat confidents i d'intercanvi.

El jesuïta i humanista Miquel Batllori és el paradigma de les relacions entre eclesiàstics i intel·lectuals. Començant pels seus mestres

El jesuïta i humanista Miquel Batllori és el paradigma de les relacions entre eclesiàstics i intel·lectuals.

—Rubió— o amics com Sagarra, a la segona edició de les memòries del qual féu un pròleg, acabant pels seus companys de generació universitària com Vicens i Vives, Aramon, Díaz-Plaja o Ramon Esquerra.

Cal subratllar que Carles Riba va tenir una relació molt estreta amb un grup de seminaristes-poetes de Vic. Que mossèn Josep Sanabre era present en cercles intel·lectuals i mantenia amistat amb Vicens i Vives, al qual havia casat clandestinament durant la Guerra Civil.

Dos capellans poetes, Pere Ribot i Ramon Muntanyola, formats abans de la guerra, van ésser punta de llança eclesial en relació amb els escriptors. Ribot des del seu racó de Riells i Muntanyola movent-se sobretot per comarques tarragonines. Un capellà catalanista i historiador autodidacte, Joan Bonet i Baltà, acollia els erudits i escriptors de la meua generació en una llar acollidora on ens ofería pastes i xampany. Mossèn Josep Dalmau ha estat molt actiu en els seus contactes i amistats en el món dels polítics i intel·lectuals progressistes. Climent Forner, poeta rellevant, de jove veia López Picó, Riba o el meu pare, i mossèn Antoni Pladevall treballà amb Ramon d'Abadal i com a redactor de la *Gran Enciclopèdia Catalana* ha teixit un notable gruix d'amistats i de col·laboracions.